

EN KOMEDIE FOR BARE KLOVNER

Av ETIORE CAPPIOLO

Stykket *La signora è da buttare* (Hiv damen ut) synes å innlede en ny fase i Dario Fo's virksomhet som skuespillerforfatter. En fase som er enda mer løstrevet fra de påværende teatorkonvensjoner - som er friere når det gjelder strukturen, som er mer i overensstemmelse med menneskets temporament og dessuten nærmere menneskelige egenheter og begrensninger.

En publisasjon fra forlaget Einaudi med tittelen "Dario Fo's komedier" omfatter de to tidligere faser og spenner fra *Gli arcangeli non giocano al flipper* (Erkeengler jukser ikke, 1959) til *La colpa è sempre del diavolo* (Fellen er djevelens, 1985).

Men ordet "komedie" passer dårlig på mer enn en måte. Vanligvis får ordet komedie en til å tenke på en teaterform typisk for det borgerlige samfunn: en tekst oppbygget gjennom en serie handlinger, som direkte forblinder begynnelsen med stult og hvor dialogen utgjør den vesentlige delen og hvor scenisk spill og handling har mindre betydning. Det ville være sterilt å bedømme Fo med en slik målestokk og på samme måte ville det være å anvende de kriterier som gjelder for en litterær tekst på hans skuespill. Hans tekster er scenarier, ikke bare laget for scenen, men betinget av selve scenen. Teksten er selvstendig forfattet ved skrivebordet, men som ekte scenario forandrer den seg under prøvene og forestillingene, konfrontert med scenens lover og publikums reaksjoner uten å respektere det opprinnelige utkast. På denne måten oppstår den enorme forskjell mellom komedien slik den blir publisert i begynnelsen av teatersesongen og slik publikum da får se den, - og dens endelige form. Den definitive form er resultatet av de erfaringer han har fått under oppføringen av stykket under en teatersesong. Hver scenebildester er forsvunnet, nye er kommet til. Endringer er ofte radikale og av og til er også replikkene helt forandret. Man må stadig ha øye for scenen og den bruk av scenen og teksten som forfatter/teaterleder har i tankene.

Utgangspunktet og hovedgrunnen for interessen for fenomenet Fo er hans bevisste fornyelse av tradisjonelle former - modernisert slik at de passer til dagens publikums smak og erfaringer. Det oppstår et falkelig teater og selv om det tar enkelte idéer fra det klassiske teater, så blir disse idéer presentert på en helt ny måte. Dette forklarer den merkkelige form replikkene har. De er fulle av "slang"

basert på dialekter, vanligvis lombardiske og blir brukt, ikke for å gi det mest dekkende uttrykk for forfatterens poetiske visjon, men for å kommunisere en samtale på et språk som straks blir oppfattet av publikum og som gir en rekke assosiasjoner som så å si kan bestemmes på forhånd. Disse replikkene er ikke selvstendige, men de møblerer scenen sammen med de visuelle "gags". Hensikten er at begge virkemidler skal nå publikum som et helt, med en enhetlig effekt. Replikkene utgjør således en integrert del av "gags" og det er sammen med disse at de har sin eksistensiell betydning.

La signora è da buttare (Hiv damen ut) innleder en ny fase hos Dario Fo. Det er sirkusets fase med klovnenes tjollete flir, med akrobatisk lek og "gags" som er tydelig surrealistiske. Alt dette er elementer som finnes i tidligere tekster, men her opptrer de som primære og utfolder seg fritt uten å måtte underlegge seg en mer eller mindre sammenhengende handling. Man finner dem f.eks. i manuskriptene fra en tidligere periode: *Gli arcangeli non giocano al flipper* (Erkeengler jukser ikke), *Aveva due pistole con gli occhi bianchi e neri* (Han hadde to pistoler med avarte og hvite øyne), *Chi ruba un piede è fortunato in amore* (Den som stjeler en fot har hell i kjærlighet) - men der er de mer direkte forbundet med farsen og har så å si ingen annen misjon enn å gi et par timers underholdning. Men i dette siste stykket får handlingen bare verdi som ramme og man forsøker ikke å få en sammenhengende dialog som må følges med oppmerksomhet. Handlingen er bare en ramme som fylles med "gags" og hvor "gag" har sin selvstendige utvikling.

Elementene som Fo benytter seg av tilhører en spesiell kategori: forveksling av personer, urefiker som treffer feil person, folk som ufrivillig datter på baken, underbukkekommikk, misforståelser som med vilje er gjort tvetydige. Fo absorberer disse gamle elementene og gjenspeiler dem med en linedansers eleganse og uten noen tilbakeholdenhet når det gjelder det absurde som blir foretatt og ettertrebet.

Forestillingen består av en rekke latteranfall som blir knyttet sammen av en handling som ofte bare er et påskudd.

Alt dette er i sine utallige videreføring-er moneteret fra *Commedia dell'Arte* aktualisert med et dybt kjennskap til det som i dag kan få folk til å la.

En videreføring av *Commedia dell'Arte* som omfatter en gjennomtenkt bruk av scenerommet og av skuespillernes fy-

siske akrobatikk og klovnestroker, er mer avgjørende enn skuespillerens normale funksjon som "snakkemaskin".

Fra 1963 - året da *Isabella, tre caravelle e un cacciaballe* (Isabella, tre caraveller og en som smeller), *Settimo ruba un po' meno* (Syvende bud: stjøl litt mindre), *La colpa è sempre del diavolo* (Fellen er alltid djevelens) utkom - synes Ungone å ha forandret seg. Til underholdningen knytter det seg moralske belæringer som ofte kommer til uttrykk i et bevisst belærende og provoserende tonelag. Fo er ikke lenger fornøyd med bare å underholde publikum, men søker å vekke og provosere dem, idet han stiller dem overfor visse situasjoner som maner til ettertanke. Disse er vanligvis nokså generelle og er hentet fra dagens emner. Disse stykkene oppnår den samme suksess, ja muligens enda større, dersom man skal tro kassebeløpene, enn de tidligere stykkene fikk som ikke inneholdt dette elementet.

Det synes vanskelig å tro et Fo's metode for å nå fram til sitt publikum plutselig er forandret (hans publikum synes stadig å være det samme borgerlige), så grunnen for den konstante suksess må være at det moralsk-belærende element alltid har vært til stede, men ikke utgjort det essensielle i tidligere tekster.

Det er i virkeligheten en oppbygning som allerede har vist seg effektiv, med plass både for belæring og fars og som nå blir benyttet som en integrert del av handlingen og ikke bare som overflødig underholdning.

Denne form finner vi i dukketeater for barn, hvor det alvorlige og det komiske er uløslig og uavbrutt knyttet til hverandre og hvor den dramatiske spenning brytes av spøk og latter. Forskjellen er naturligvis at når det dor finnes et klart skille mellom de skikkelserne som er alvorlige og de som får en til å le, synes derimot de to aspektene å blande seg hos Fo. For hver person er komisk ved sin handlemåte, men situasjonene som de befinner seg i kaster ofte en skygge av bitterhet og bekymring over latteren.

Men latteren fortsetter og det gjør også den uventede gestus - linedans-tricket, jakten etter effekter. Man kan si at de mest utfordrende temer på denne måten blir smuglet inn ved hjelp av disse metoder. I den grad Fo klarer å smugle inn disse minner og stadig forklare dem bedre uten at de helt forvinner i underholdning, så vil han kunne oppnå gjennom teatret å påvirke (så langt det er mulig) vårt samfunn, i det minste den som går på teater.